

Kraków, 31 lipca 2024 r.

dr hab. Anna Tereszkievicz, prof. UJ

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Jagielloński

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Doroty Watkowskiej pt. „A Cognitive (Construction) Grammar approach to written academic English as a lingua franca: the emerging elaborated abstract construction in three disciplinary communities”

1. Wybór i zasadność problematyki badawczej

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska jest poświęcona analizie wyłaniającej się rozwiniętej konstrukcji abstraktu artykułu naukowego z perspektywy kognitywnej gramatyki (konstrukcji). Przedmiotem badań jest konstrukcja abstraktu stosowana przez akademickie społeczności w trzech dyscyplinach, tj. w językoznawstwie, literaturoznawstwie oraz w prawie. Wybór powyższej problematyki badawczej jest jak najbardziej zasadny ze względu na dotychczas nieliczne badania w obszarze pisanego akademickiego języka angielskiego jako lingua franca z wykorzystaniem założeń językoznawstwa kognitywnego.

2. Struktura pracy i treść rozdziałów

Praca liczy 234 strony i składa się ze wstępu, trzech części obejmujących w sumie sześć rozdziałów, konkluzji oraz bibliografii. Całość poprzedzona jest wykazem tabel i grafik.

Część pierwsza, składająca się z dwóch rozdziałów, na podstawie szeroko zakrojonego krytycznego przeglądu literatury przedmiotu, omawia problematykę języka angielskiego używanego jako lingua franca oraz jego stosowania przez społeczność akademicką.

Rozdział pierwszy przedstawia zjawisko lingua franca oraz podejścia teoretyczne używane w opisie języka angielskiego jako lingua franca (w skrócie ELF). Doktorantka omawia lingua franca i ELF z perspektywy socjolingwistycznej. Szczegółowo opisuje klasyfikacje języków lingua franca oraz wskazuje na trzy kontinua cech stosowanych do ich scharakteryzowania. Przedstawia również podobieństwa i różnice między ELF a innymi

językami określanymi jako lingua franca. Autorka wskazuje także na wyjątkową globalną rolę, jaką obecnie pełni język angielski jako lingua franca. Rozdział ten zawiera ponadto rozbudowany opis dwóch głównych podejść teoretycznych do opisu ELF, czyli podejścia opartego na kompetencji oraz na uzusie. Doktorantka wyszczególnia i dogłębnie charakteryzuje podejście oparte na uzusie, oceniając je jako bardziej odpowiednie do analizy ELF, gdyż, jak argumentuje, odzwierciedla ono oddziaływanie płynności i stabilności właściwych dla ELF stosowanego w domenie akademickiej.

Rozważania na temat akademickiej odmiany ELF z perspektywy opartej na uzusie kontynuowane są w rozdziale drugim. Autorka słusznie podkreśla istotną rolę ELF w dyskursie akademickim oraz rozwija argumentację popierającą zasadność stosowania wspomnianego podejścia w odniesieniu do tego języka. W dalszej części rozdziału mgr Watkowska opisuje dwie gramatyki związane z modelem opartym na uzusie, czyli gramatykę jednostek liniowych oraz gramatykę konstrukcji, podkreślając ich komplementarny charakter. Przedstawia również zasady konstruowania oraz wybrane przykłady korpusów pisanej i mówionej odmiany ELF i opisuje obecnie wykorzystywane metody badań pisanego i mówionego akademickiego ELF przy zastosowaniu zasad obu gramatyk. Doktorantka wskazuje na konieczność integracji ewoluujących podejść do badań akademickiego ELF, argumentując, iż połączenie zasad gramatyki jednostek liniowych i gramatyki konstrukcji umożliwia jego wszechstronny opis. Taki model, jak przekonuje, pozwala na włączenie do opisu obszarów powstających na styku obu gramatyk, w tym faktu, iż konstrukcje językowe noszą cechy zarówno osadzenia, jak też ucieleśnienia.

Druga część pracy, obejmująca rozdział trzeci i czwarty, w oparciu o dogłębny przegląd literatury przedmiotu, nakreśla ramy modelu analitycznego kognitywnej gramatyki (konstrukcji), umożliwiającego integrację gramatyki jednostek liniowych z gramatyką konstrukcji.

Rozdział trzeci omawia założenia kognitywnej gramatyki (konstrukcji) R. Langackera, ze szczególnym uwzględnieniem jej wymiaru ucieleśnionego. Doktorantka przedstawia procesy poznawcze oparte na regułach Gestaltu oraz wyjaśnia, w jaki sposób procesy są powiązane z pojęciami podstawowymi i jakie znaczenie mają dla systemu pojęciowego i reprezentacji konstrukcji językowej. Autorka rozwija pojęcie konstrukcji, opisując zależność między formą a znaczeniem wzdłuż następujących kontynuów: trwałość-tymczasowość, specyficzność-schematyczność oraz prostota-złożoność. Rozdział uzupełnia charakterystyka wzajemnych zależności między poznaniem a organizacją Gestaltu i określenie reguł Gestaltu jako operacji poznawczych lub konstrukcyjnych.

W kolejnym, czwartym rozdziale, Doktorantka przedstawia podejście kognitywnej gramatyki (konstrukcji) do analizy dyskursu. Definiuje dyskurs z tej perspektywy i podkreśla zasadność przypisania statusu konstrukcji gatunkom dyskursu. Charakteryzuje również założenia związane z opisem gatunku dyskursu jako konstrukcji, określając gatunek, zgodnie z podejściem Langackera, jako konstrukcję inherentnie złożoną, zawierającą zarówno kanał główny, czyli językowy, jak też poboczny, czyli parajęzykowy. Ostatnią część rozdziału stanowi omówienie wybranych badań poświęconych językowi pisanemu i mówionemu przeprowadzonych z zastosowaniem gramatyki konstrukcji. W opisie uwzględniono badania konstrukcji akademickich, jak również nieakademickich: sonetów, postów na Instagramie oraz abstraktów artykułów naukowych. Referując wyniki badań, mgr Watkowska wskazuje na niejednorodny, heterogeniczny charakter przyjmowanych rozwiązań i zauważa, iż w dużej mierze ograniczają się one do opisu relacji konstrukcji językowych z gestami i obrazami, nie uwzględniając w odpowiednim zakresie ich relacji z innymi komponentami parajęzykowymi, np. z intonacją czy interpunkcją. Zauważa również, iż niejednolity sposób modelowania konstrukcji gatunku dyskursu uniemożliwia wypracowanie jasnego statusu ontologicznego tej konstrukcji. Doktorantka słusznie podkreśla konieczność dalszych badań z perspektywy kognitywnej gramatyki (konstrukcji) w celu wypracowania replikowalnej i kompleksowej metody analizy konstrukcji gatunku dyskursu.

Ostatnia część rozprawy, rozdział piąty i szósty, poświęcona jest omówieniu specyfiki korpusu badawczego oraz analizie materiału.

W rozdziale piątym przedstawiono korpus DISCOWER, stanowiący podstawę do wyboru materiału badawczego. Szczegółowo opisano poszczególne etapy tworzenia korpusu przez zespół badawczy, z uwzględnieniem czterech głównych aspektów, czyli jednostek korpusu, kryteriów zewnętrznych, równowagi korpusu i metod opisu danych. Omawiając ww. aspekty, odnosząc się do wszelkich kwestii problematycznych, Doktorantka wskazuje na sposób identyfikacji tokenów, czynniki umożliwiające rozpoznanie tokenów przypisanych do akademickiej społeczności ELF oraz ich spójny opis, przedstawia kryteria wyboru społeczności dyscyplin (językoznawstwa, literaturoznawstwa i prawa) uwzględnionych w analizie, dane ilościowe korpusu oraz sposób opisu danych, kładąc nacisk na konstrukcje językowe i parajęzykowe, za pomocą których tokeny mogą być badane. Przedstawiając założenia metodologiczne stosowane w późniejszej analizie, mgr Watkowska podkreśla istotność kompleksowego opisu abstraktów jako konstrukcji i wskazuje na możliwość i konieczność integracji założeń gramatyki jednostek liniowych oraz gramatyki konstrukcji w celu

charakterystyki wyłaniającej się konstrukcji gatunku dyskursu akademickiego, czyli rozwiniętej konstrukcji abstraktu.

Rozdział szósty stanowi empiryczną część rozprawy i zawiera analizę korpusu badawczego, czyli abstraktów. W rozdziale uwzględniono dokładny i jasny opis celu badania, jego przesłanki, charakterystykę danych oraz zastosowanego podejścia badawczego. Przedstawiona analiza, łącząca metody ilościowe oraz jakościowe, przeprowadzona została w oparciu o kontinuum cech stosowanych w ramach kognitywnej gramatyki (konstrukcji), czyli trwałości, specyficzności i prostoty. Próbę badawczą stanowiło 715 abstraktów z trzech dyscyplin, w tym 262 z zakresu językoznawstwa, 177 literaturoznawstwa oraz 276 z zakresu prawa. W rozdziale zawarto omówienie wyników dwóch etapów analizy, z których pierwszy obejmował badanie abstraktów w ramach wybranych trzech społeczności, a drugi w ramach lokalnych i międzynarodowych pod-społeczności wyszczególnionych w ramach tych dyscyplin. W badaniu uwzględniono zarówno językowe, jak też parajęzykowe elementy konstrukcji. Analiza wskazuje na szereg podobieństw i różnic w konstrukcji abstraktów tworzonych w ramach poszczególnych społeczności w odniesieniu do trwałości, schematyczności oraz stopnia złożoności. Podobieństwa oraz różnice zaobserwowano także pomiędzy lokalnymi i międzynarodowymi pod-społecznościami analizowanych dyscyplin.

Rozprawę zamykają wnioski, w których Doktorantka przedstawia wyniki oraz konkluzje płynące z przeprowadzonej analizy. Jak wnioskuje mgr Watkowska, powtarzalne sekwencje językowe i parajęzykowe konstrukcji wskazują na wyłaniający się status rozwiniętej konstrukcji abstraktu, a tym samym na rozwój nowej konstrukcji gatunku dyskursu w akademickiej społeczności ELF.

Rozprawę kończy wykaz ograniczeń badania, w których Autorka przedstawia swoje wątpliwości dotyczące aspektów teoretycznych i metodologicznych.

3. Wartość merytoryczna pracy

Przedłożona do oceny praca jest na merytorycznie wysokim poziomie. Podział treści jest logiczny i podporządkowany prowadzonemu wywodowi. Każdy z rozdziałów poprzedzony jest wstępem prezentującym omawiane treści oraz zakończony jest podsumowaniem, co nadaje przejrzystość i spójność rozprawie.

Rozdziały teoretyczne stanowią odpowiednie wprowadzenie oraz tło do późniejszej analizy. Poszczególne teorie i pojęcia (takie jak teorie języka angielskiego jako lingua franca, paradygmaty gramatyki jednostek liniowych, gramatyki konstrukcji oraz kognitywnej gramatyki (konstrukcji)) przedstawione są w sposób spójny i kompetentny. Te części pracy

wskazują, iż Doktorantka posiada duże umiejętności w zakresie doboru i syntezy materiału teoretycznego, jak również umiejętności krytycznej oceny źródeł i dotychczasowego stanu badań oraz dostrzegania problemów terminologicznych i metodologicznych.

Wątpliwości dotyczące tej części rozprawy budzi jednakże dość skrótowe i lakoniczne potraktowanie kwestii multimodalności w kontekście badań dyskursu z perspektywy językoznawstwa kognitywnego w rozdziale czwartym. Problematykę powiązań między modalnościami, kanałami ekspresyjnymi i trybami semiotycznymi opisano jedynie w sposób powierzchowny. Należy także zauważyć pewne niedociągnięcia w opisie dotychczasowych badań gatunków dyskursu omówionych w tym rozdziale (sekcja 4.2.1 oraz 4.2.2). Opisując wybrane badania, Doktorantka nie wyjaśnia ich powiązania z modelem kognitywnej gramatyki (konstrukcji). Autorka nie uwzględnia również ostatnio powstałych publikacji poświęconych tematyce multimodalnych gatunków dyskursu przeprowadzonych w nurcie językoznawstwa kognitywnego.

Część empiryczna rozprawy, podobnie jak część teoretyczna, została opracowana w sposób rzetelny. Jest to istotna część pracy, w której Doktorantka dąży do opracowania metody identyfikacji oraz opisu rozwiniętej konstrukcji abstraktu w trzech akademickich społecznościach. Integracja założeń gramatyki jednostek liniowych oraz gramatyki konstrukcji w celu opisu wyłaniającej się konstrukcji gatunku dyskursu akademickiego w odniesieniu do akademickiego języka angielskiego jako *lingua franca* stanowi główny wkład badawczy studium mgr Watkowskiej. Doktorantka umiejętnie, czytelnie i precyzyjnie stosuje aparat metodologiczny przedstawiony we wcześniejszych rozdziałach do jakościowej i ilościowej analizy materiału językowego. Autorka wnikliwie bada językowe i parajęzykowe elementy konstrukcji abstraktów. Przeprowadzone badanie oferuje istotny wgląd w praktyki wybranych społeczności akademickich w konstrukcji gatunku abstraktów artykułów naukowych. Należy również dodać, iż badanie oraz wypracowany aparat metodologiczny tworzą podstawy do dalszych analiz gatunków dyskursu jako konstrukcji w różnorodnych społecznościach językowych.

Zastrzeżenia dotyczące części empirycznej można odnieść do kompozycji korpusu badawczego i formułowanych wniosków. Do analizy wybrano wyłącznie polskie czasopisma, wśród autorów artykułów przeważają polscy autorzy, co daje możliwość wyciągnięcia wniosków dotyczących analizowanej konstrukcji w odniesieniu do akademickiej społeczności użytkowników języka angielskiego jako *lingua franca* jedynie w ograniczonym zakresie. Co więcej, korpus nie ma charakteru w pełni zrównoważonego, gdyż dyscyplina literaturoznawstwo jest niedoreprezentowana. Warto jednak podkreślić, iż Doktorantka jest

świadoma większości ograniczeń przeprowadzonej analizy, co daje wyraz w przedstawionych wnioskach.

Bibliografia pracy jest obszerna, aktualna i wskazuje na dobrą orientację Doktorantki w literaturze przedmiotu. Praca napisana jest poprawną, idiomatyczną angielszczyzną. Została także starannie zredagowana i trudno doszukać się jakichkolwiek usterek edytorskich.

4. Wnioski końcowe

Ogólna ocena przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej pozytywna. Doktorantka podjęła się interesującego zadania, jakim jest analiza rozwiniętej konstrukcji abstraktu z perspektywy założeń kognitywnej gramatyki (konstrukcji) oraz w odniesieniu do teorii języka angielskiego jako lingua franca. Rozprawa przynosi wartościowe dane oraz zawiera wiele ciekawych wniosków. Wskazuje także na kierunki dalszych badań.

Podsumowując, uważam, że praca doktorska mgr Doroty Watkowskiej spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, podejmuje aktualny temat, wskazuje na szeroką wiedzę teoretyczną Doktorantki oraz umiejętność prowadzenia badań naukowych. Biorąc pod uwagę powyższe, wnoszę o dopuszczenie mgr Doroty Watkowskiej do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia Doktora Nauk Humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo. Jednocześnie, ze względu na wysoką wartość merytoryczną rozprawy wnioskuję o jej wyróżnienie.

A. Terentiewicz